

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції

**Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Український університет імені Михайла Драгоманова
Інститут проблем виховання НАПН України
Національний авіаційний університет**

*До 20-річчя кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету:
наукові здобутки та професійний досвід*

**Збірник матеріалів
VI Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

**СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

23-24 жовтня 2024 року

**м. Запоріжжя
2024**

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол №3 від 30.10.2024 р.)*

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції : збірник наукових праць ; укладач Петровська К. В. Запоріжжя : БДПУ. 2024. 458 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції "Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти", які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів освіти.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference "Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education" (dedicated to the 20th Anniversary of the Department of Social Work and Inclusive Education and the Social Worker's Day) which defining and explaining trends of increasing of effective specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2024

ЗМІСТ

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Віолетта Дубосару, Наталія Коляда. Необхідність забезпечення інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти	12
Галина Галацан. Стан дивергентного мислення підлітків з порушенням розумового розвитку в результаті застосування корекційно-розвивальної програми	18
Марина Дяченко, Лариса Бутузова. Використання арт-терапії у корекційній роботі з дошкільниками, які мають мовленнєві порушення	23
Наталія Журбей, Людмила Котлова. Взаємодія з батьками під час формування зв'язного мовлення дітей із затримкою психічного розвитку	29
Людмила Загурська, Інна Загурська. Врахування сильних сторін та труднощів як основа психолого-педагогічної підтримки учнів із розладом аутистичного спектра	32
Інна Іншакова. Розвиток інклюзивної освіти в Україні	35
Людмила Комарніцька. Specifics of a psychologist's work with children who have special educational needs	38
Жанна Кондратюк, Ірина Омельченко. Міжособистісна комунікація фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів з дітьми, батьками та педагогами: особливості та ефективні стратегії	41
Наталя Малярчук. Інститут міжкультурних асистентів як складова інклюзивного освітнього середовища для учнів з досвідом міграції	47
Олена Мартинюк, Віктор Гладуш. Практична робота педагога з розвитку адаптивних здібностей молодших школярів з мовленнєвими порушеннями	52

Лілія Микитчук, Людмила Котлова. Використання прийомів здоров'язберігаючих технологій у роботі логопеда в закладі дошкільної освіти	59
Анастасія Попова, Ольга Гуренко, Ганна Лопатіна, Ганна Мицик. Соціально-реабілітаційний супровід як ключовий елемент створення інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти в контексті стратегічних ініціатив	64
Олексій Пришелець, Анна Кіріллова. Забезпечення права на освіту осіб з ООП	72
Руслана Сойчук. Характеристика інклюзивного освітнього середовища закладу освіти у світлі вимог сьогодення	75
Жанна Ступницька, Сергій Котловий. Особливості використання методу біоенергопластики та самомасажу у розвитку мовленнєвої моторики дітей із загальним недорозвиненням мовлення	78
Роксолана Субашкевич, Любов Нос. Особливості навчання англійської мови учнів із особливими освітніми потребами	83
Дар'я Супрун, Микола Супрун. Елементи позааудиторної роботи зі студентами-дефектологами	88
Інна Тарасенко, Ірина Кучерак. Подолання порушень вимови шиплячих звуків у дітей молодшого шкільного віку із псевдобульбарною дизартрією	92
Світлана Яковлева. Механізми регуляторних порушень при затримці психічного розвитку	95

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Яна Бовсунівська, Олена Мірошниченко. Використання ігор для розвитку мовлення у дітей з особливими потребами	101
Анна Бальсанко, Тетяна Лях. Теоретико-практичні засади впровадження інклюзивної освіти	105
Ольга Гуренко. Розробка міждисциплінарних освітніх програм на засадах інклюзивного підходу: кейс Бердянського державного педагогічного університету	110

Тетяна Єськова. Педагогічні умови використання конструктора "LEGO" для розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в інклюзивній групі	115
Тетяна Комінарець. Корекція розвитку усного мовлення молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення засобами духовної музики	120
Ганна Кривенко, Олена Ревуцька. Реалізація моделі психолого-педагогічної готовності вчителів початкових класів до роботи у системі інклюзивної освіти	126
Руслан Новгородський. Перешкоди на шляху професійної підготовки фахівців до роботи з дітьми з РАС в інклюзивному середовищі	132
Поліна Очеретенко, Вікторія Григор'єва. Корекційно-розвивальні можливості музичного мистецтва у роботі з дітьми з порушеннями слуху	137
Володимир Шевченко. Індивідуалізація навчального процесу в умовах інклюзії	143

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ І СФЕРИ ОСВІТИ

Ольга Байдарова. Професіоналізація соціальної роботи в Україні: виклики для системи професійної підготовки працівників у сфері захисту прав дитини	148
Вікторія Білецька, Світлана Максимець. Особливості прояву емпатії у школярів з порушеннями мовлення	154
Андрій Калінін, Наталя Новікова. Особливості надання соціальних послуг у сільській місцевості	158
Єлизавета Матвієнко, Михайло Савчин, Уляна Авраменко. Цифрова трансформація: роль супервізії в підготовці фахівців	163
Катерина Червоненко. Моніторингові дослідження з проблеми академічної доброчесності у системі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників	169

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ганна Алексєєва, Олександр Овсянніков. Інтеграція інформаційних технологій у соціально-педагогічну діяльність	173
Дарина Балачіна, Марія Голубєва. Бібліотерапія – необхідна складова розвитку основ професійної компетентності фахівця соціальної сфери	177
Олена Василенко. Сформовані навчально-професійні установки як запорука якості професійної спрямованості студентів соціономічного профілю в сучасних умовах	182
Ірина Гальчич, Алла Ярошенко. Формування медіаційних умінь у майбутніх соціальних працівників	185
Богдана Здрілько, Наталія Новікова. Соціальне проектування як технологія соціальної роботи з молоддю	189
Катерина Корольова, Олег Блінов. Кейс-менеджмент як інноваційна технологія соціально-психологічного супроводу ветеранів російсько-української війни	193
Іван Пазиняк. Організація соціальної роботи в цифровому освітньому середовищі університету	198
Дмитро Поліщук, Ольга Ігнатюк. Вимоги та напрями формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах аспірантури технічного університету	200
Вікторія Прудник. Формування готовності майбутніх фахових молодших бакалаврів із соціальної роботи до інноваційної діяльності	206
Ольга Столярик. Формування компетентностей майбутніх соціальних працівників для роботи в умовах травмівних подій	211
Ірина Суровцева. Управлінське консультування організаційних змін в системі соціальної роботи	217
Світлана Хлєбїк. Технології медіації і посередництва у формуванні конфліктологічної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери	221

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Аліна Будакова, Микола Криловець. Соціально-педагогічні аспекти підтримки соціального захисту молоді	224
Катерина Венцова, Анастасія Тургенєва. Особливості влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: досвід країн ЄС	229
Оксана Жукова. Social protection of schoolchildren with PTSD: problems and prospects of supporting vulnerable categories in Ukraine	234
Тетяна Зінюк, Катерина Петровська. Технологія консультування сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах	237
Галина Клим'юк, Ірина Савельчук. Методи і технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в територіальних громадах	241
Анастасія Коротка, Тетяна Петренко. Медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів	245
Віктор Лях. Актуальність соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб	248
Людмила Неїжпапа. Проблеми соціального захисту дітей в громаді: можливості їх вирішення	252
Людмила Нестеренко, Анастасія Попова. Міжнародний досвід соціально-психологічної підтримки дітей, які постраждали від війни	257
Валентина Николаєва. Сутність соціальних обмежень осіб з інвалідністю	262
Святослав Олійник, Наталія Новікова. Соціальне підприємництво як форма вирішення соціальних проблем: український та міжнародний досвід	265
Діана Рябчун, Яна Башманівська. Організація соціального захисту осіб з порушенням слуху в умовах війни	271
Іванна Шаврова, Ірина Савельчук. Соціально-психологічні аспекти надання послуг людям похилого віку в надзвичайних ситуаціях	276

ВИБРАНІ ПИТАННЯ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Наталя Анастасова. Сенсорна інтеграція - ефективний засіб впливу на моторику дітей із дизартріями	279
Ольга Андрійчук, Олена Мірошниченко. Розвиток комунікативних здібностей у молодших школярів з тяжкими мовленнєвими порушеннями	283
Анна Банах, Олена Ревуцька. Використання пісочної терапії в корекційно-розвитковій роботі з дітьми	287
Євгенія Борисевич, Олена Ревуцька. Діагностика стану сформованості графомоторних навичок та розвитку дрібної моторики рук в учнів із інтелектуальними порушеннями	293
Галина Гулей, Олена Ревуцька. Діагностика диспраксії у структурі мовленнєвого дизонтогенезу дітей	299
Наталія Гашпоренко, Наталя Анастасова. Проблематика розвитку продуктивної діяльності дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня	305
Тетяна Єрмак, Наталя Анастасова. Профілактика порушень письма у дітей дошкільного віку	311
Микола Єфименко. Значимість основних рухів у формуванні цілісної практичної системи дітей із особливими освітніми потребами	315
Анастасія Звегінцева, Олена Ревуцька. Діагностика пізнавально-мовленнєвого розвитку дітей з інтелектуальними труднощами	321
Наталія Карпенко, Олена Мірошниченко. Родина як складова частина реабілітації дітей з порушеннями мовлення	326
Анна Кіріллова. Структура порушення у осіб, які мають зниження інтелектуальної функції	331
Вікторія Лізунова, Людмила Котлова. Роль батьків у логопедичній роботі з розвитку комунікації у дошкільників з аутизмом	335

Наталія Мовчан, Ганна Сизко. Формування навичок виразного читання учнів початкових класів з порушенням зору в інтегрованому навчанні	338
Наталія Рачкіна, Людмила Котлова. Використання методів ТРВЗ в роботі з дітьми дошкільного віку з ЗНМ для розвитку лексико-граматичної сторони мовлення	342
Діана Ткачук, Віталіна Литвиненко. Практичні аспекти застосування ігрових технік у процесі формування мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами у процесі логопедичного супроводу	344
Віолетта Фоменко, Наталія Лопатинська. Профілактика дисграфії у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами	349
Ольга Фортуна, Ганна Сизко. Корекція усного мовлення молодших школярів із заїканням засобами музикотерапії в умовах інклюзивного навчання	353
Надія Шведюк, Ганна Хворова. Логоритміка як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей з особливими освітніми потребами	357
Ірина Швець, Ганна Сизко. Особливості розвитку пам'яті у дітей старшого дошкільного віку із ЗПР та її вплив на готовність до шкільного навчання	361

ПРОЕКТУВАННЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ПРОГРАМ

Вікторія Железняк, Анна Кіріллова. Нейрогімнастика та її роль у покращенні когнітивних функцій та навчальних здібностей молодших школярів	365
Ірина Кичук, Віктор Гладуш. Основні напрями корекційно-розвивальної роботи з дітьми із мовленнєвими порушеннями	368
Каріна Козак, Людмила Котлова. Елементи корекційно-розвиткової роботи з розвитку комунікативних навичок у дітей дошкільників	375
Оксана Лонська, Людмила Котлова. Розвиток словника у дітей з особливими освітніми потребами	379

Тетяна Яндюк, Сергій Котловий. Логопедична допомога дошкільникам з порушенням мовленнєвого розвитку | 385

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ Й ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Тетяна Бур'ян, Анастасія Попова. Підтримка внутрішньо переміщених осіб в громадах: комплексний підхід до соціальної роботи | 390

Марина Васильєва-Халатникова. Безпечне освітнє середовище для іноземних здобувачів вищої освіти в умовах російсько-української війни | 395

Ірина Долінчук, Віктор Гладуш. Особливості вступу на магістерські програми з логопедії в період воєнного стану в Україні | 397

Наталя Захарова. Ветерани як клієнти центру зайнятості: законодавча підтримка | 400

Вікторія Ківа, Анастасія Попова. Особливості використання арт-терапії в системі соціально-психологічної підтримки дітей у воєнний час | 404

Оксана Коваленко, Катерина Петровська. Оцінка потреб та проблем сімей військовослужбовців | 408

Олександр Козинець. Прояви заїкання після контузій | 419

Наталія Красікова, Надія Павлик. Роль комп'ютерних технологій у логопедичній діяльності під час війни | 424

Наталія Мацейко. Ризики професійного вигорання соціальних працівників в умовах війни | 427

Юлія Мельнікова. Правозахисна підтримка українських мігранток у Грузії | 434

Надія Сеньовська, Ірина Нестайко. Методи дослідження різних аспектів організації патріотичного виховання у закладах освіти України | 439

Наталія Сидорченко, Анастасія Тургенєва. Формування стресостійкості учнів закладу загальної середньої освіти засобами арт-терапії | 442

Наталія Служава, Анастасія Попова. Соціально-психологічні проблеми репатріантів в Україні: виклики реінтеграції та можливості підтримки	448
Любов Співак. Резильєнтність майбутніх фахівців сфери соціальної роботи в умовах воєнного стану	454

Віолетта Фоменко,
здобувачка другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Наталія Лопатинська,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ПРОФІЛАКТИКА ДИСГРАФІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Навчання письму - це складний багатофункціональний процес для кожного школяра. Проблема навчання письма була і залишається актуальною до сьогоднішнього дня. У ряді досліджень дисграфії основна увага науковців прикута до проблем її корекції, проте недостатньо уваги було приділено саме профілактиці дисграфії серед дітей першокласників. Цю проблему у своїх наукових працях дослідили Г. Блінова, О. Гопіченко, Е. Данілавичюте, Т. Пічугіна, Є. Соботович, Л. Тенцер, Н. Чередніченко та інші. На меті своїх досліджень вони наголошували на потребі профілактики дисграфії, яка потребує корекційної роботи логопеда. Це є інноваційним підходом щодо вивчення проблеми дисграфії, який потрібно розвивати. Актуальною проблема профілактики дисграфій є і за кордоном: A.Sangalli, A.Lascioli; N.Davidović, J. Otašević, D. Mićović, D. Davidović.

Цією проблемою опікуються педагоги, фізіологи, логопеди, психологи, нейропсихологи, вчителі, психолінгвісти, нейролінгвісти та ін., тому що для того, щоб розібратися в причинах труднощів навчання письма, необхідно знати процес письма на різних етапах його формування, вплив формування досвіду письма на розвиток дитини, її вікові особливості та стан здоров'я.

Для того щоб опанувати навички письма дитина повинна мати достатній рівень сформованості гностико-праксичних функцій. За дослідженнями Н. Голуб та Н. Чередніченко діти молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами мають труднощі формування гностико-праксичних функцій [1; 6]. Зокрема у молодших школярів констатують

слухову дисгнозію, зорову дисгнозію, порушення звуковимови та мануальну диспраксію.

Ю. Пінчук наголошувала, що сучасні наукові дослідження у вивченні механізмів порушень письма в логопедії ґрунтуються на комплексному підході, який об'єднує клінічний, психологічний, психолінгвістичний, психофізіологічний та методичний аспекти. Таким чином, подолання дисграфії має відбуватися комплексно і в першу чергу за участю таких фахівців, як логопед і психолог [3].

У контексті психолінгвістичного підходу до вивчення дисграфії, дослідниця В. Тарасун виокремлює низку ключових процесів та операцій, порушення яких може негативно впливати на мовленнєві здібності та призводити до труднощів з письмом.

Серед цих факторів вона відзначає:

1. Недостатній розвиток окремих мовленнєвих операцій, що може перешкоджати нормальному формуванню навичок письма.

2. Проблеми з послідовною та одночасною інтеграцією різних мовленнєвих компонентів, що ускладнює процес письма.

3. Неповноцінне формування механізмів, які відповідають за об'єднання різних елементів мовної системи в єдине ціле [4; 5].

Дослідження вітчизняних науковців Е. Данілавичюте, Н. Гаврилової, Ю. Коломієць демонструють, причиною уповільненого опанування процесом письма, численних стійких дисграфічних помилок нерідко виступає недостатня психологічна готовність дітей до шкільного навчання. Згідно умовних еталонів психологічна та мовленнєва готовність формується у дітей до кінця дошкільного дитинства [2].

Актуальність і практична значущість проблеми порушень письма дозволила визначити напрямок констатувального експерименту. На основі здійсненого аналізу наукової літератури щодо профілактики дисграфії у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потреби було організовано дослідження з метою вивчення стану сформованості передумов оволодіння навичкою письма дітьми першого класу з особливими освітніми потребами. Головною ідеєю дослідження стало порівняння стану сформованості передумов оволодіння навичкою письма у дітей з особливими освітніми потребами та їх однолітків з типовим розвитком.

Нами було розроблено діагностичний інструментарій дослідження передумов формування навички письма для дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Основою для розроблення діагностичних завдань стали нейролінгвістичні та нейропсихологічні механізми письма, які порушені при різних формах дисграфії, а саме:

- несформованість зорово-моторної та оптико-просторової координації;
- несформованість механізмів утворення звуків;
- несформованість граматичної складової мовлення через затримку лексико-граматичного розвитку у дітей з особливими освітніми потребами;
- несформованість фонематичних диференціювань;
- несформованість навичок символізації;
- несформованість навичок мовного аналізу та синтезу.

До кожного механізму дібрано відповідні завдання для першокласників, які виявили ступінь труднощів на письмі.

До того ж, аналогічні діагностичні проби на виявлення стану сформованості передумов письма було запропоновано першокласникам з типовим розвитком. Порівняння результатів першокласників з особливими освітніми потребами з результатами їхніх однолітків з типовим розвитком надало можливість:

1. Виявити специфічні труднощі та особливості формування навички письма у першокласників з особливими освітніми потребами.

2. Визначити найбільш проблемні аспекти, які потребують особливої уваги при розробці профілактичних та корекційних програм.

3. Створити індивідуалізовані профілі сильних і слабких сторін на кожного першокласника з особливими освітніми потребами щодо стану сформованості передумов оволодіння письмом.

4. Розробити цілеспрямовані та ефективні стратегії профілактики дисграфії, які враховують індивідуальні особливості дітей з особливими освітніми потребами.

5. Забезпечити раннє виявлення ризиків розвитку дисграфії та своєчасне втручання для запобігання або мінімізації труднощів у навчанні письма.

Таким чином, одержані результати засвідчили необхідність розробки та реалізації індивідуальних чек-листів з профілактики дисграфії у першокласників з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб Н. Особливості сукцесивного та симультанного аналізу і синтезу в молодших школярів з порушеннями психомовленнєвого розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 23. С. 47-52.
2. Данілавічюте Е. Концептуальні засади вивчення порушень письма з позицій діяльнісного підходу. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2010. Вип. 1. С. 81-91.
3. Пінчук Ю. Зміст спільної діяльності логопеда і психолога при подоланні дисграфії в учнів молодших класів загальноосвітньої школи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. № 18. С. 195-199.
4. Тарасун В. Модель процесу породження писемного мовлення як особливої форми комунікації. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 29. С. 29-102.
5. Тарасун В. Основи теорії і практики логодидактики : підручник для вищих навчальних закладів. Київ : Каравела, 2017. 316 с.
6. Чередніченко Н. Психолінгвістичні та психолого-педагогічні передумови формування навички письма. *Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць*. Київ : Актуальна освіта, 2007. Вип. 16. 323 с.